

بایستگی رعایت حق الناس با محوریت ویروس کرونا

کاظم دلیری*

مقدمه

شیوع جهانی بیماری مرموز کرونا در ماه‌های اخیر، خسارات و صدمات جانی و مالی فراوانی را به جامعه بشری تحمیل کرده است و انتهای این داستان دنباله‌دار مشخص نیست. پس از ماه‌ها مبارزه با این بیماری و زحمات و جانفشانی‌های پرسنل درمانی، نیروهای جهادی و مسئولان کشوری، متأسفانه دوباره شاهد بازگشت مجدد این بیماری و روند صعودی آن هستیم. بی‌توجهی به پروتکل‌های بهداشتی و اصول اخلاقی، مهم‌ترین عامل شیوع و گسترش این بیماری است. از مسائلی که در ایام بیماری واگیر کرونا اهمیت دو چندان یافته است، «رعایت حقوق مردم» است؛ زیرا کوتاهی و بی‌توجهی در این زمینه سبب بروز آسیب‌های جدی به سلامت شهروندان و توسعه زنجیره این بیماری سخت و کشنده شده است. این مقاله عهده‌دار بررسی این موضوع از منظر اخلاقی است و تأکید بر این نکته دارد که سرپیچی از دستورالعمل‌های بهداشتی و بی‌توجهی به آنها، از مصادیق ظلم به مردم و حق الناس است. آنچنان‌که امام حسین علیه السلام حضور یاران را در قیام خویش منوط به رعایت حق الناس نمود، چنان‌که شخصی به نام «عمیر انصاری» می‌گوید در کربلا امام حسین علیه السلام من فرمود: «نَادِي فِي النَّاسِ أَلَا يِقَاتِلُنَّ مَعِيَ رَجُلٌ عَلَيْهِ دِينٌ، فَإِنَّهُ لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ يَمُوتُ وَعَلَيْهِ دِينٌ لَا يَدْعُ لَهُ وَفَاءً إِلَّا دَخَلَ النَّارُ!»^۱ به مردمی که برای یاری من آماده شده‌اند،

* دانش‌آموخته سطح ۳ حوزه علمیه قم.

۱. گروه حدیث پژوهشکده باقر العلوم، فرهنگ جامع سخنان امام حسین علیه السلام، ص ۴۶۸.

بگو: کسی که به مردم بدهکار است و حق‌الناس به ذمه دارد و برای پرداخت آن چاره‌ای نیندیشیده، اگر کشته شود، اهل دوزخ خواهد بود.»

لزوم پیشگیری از انتشار بیماری‌های واگیر

دین مبین اسلام برای جلوگیری از انتشار بیماری‌های واگیر مثل وبا، طاعون و جذام و مبتلا نشدن به آن‌ها، سفارش‌های روشنی دارد که یکی از آن‌ها، دوری از منطقه شیوع بیماری است. اسلام به ما توصیه نمی‌کند که با استناد به اصل «توکل بر خدا» یا با تکیه به اصل «قضا و قدر»، خود و عزیزانمان را در معرض خطرات جانی و مالی قرار دهیم. اصبع بن‌نُبَاته می‌گوید: «امیرالمؤمنین علیه السلام کنار دیوار مایلی بود. جای خود را عوض کرد و به طرف دیوار (راست) دیگری رفت. به او گفتند: یا امیرالمؤمنین! آیا از قضای خدا فرار می‌کنی؟! حضرت فرمود: أَفَرُّ مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ إِلَى قَدَرِ اللَّهِ عَرَّوَجَلٌ؛^۱ از قضای خدا به سوی قدر خداوند عزوجل فرار می‌کنم». بنابراین فرمایش امیرالمؤمنین علیه السلام، ما در دایره قضا و قدر مجبور نیستیم تا بنشینیم و خراب شدن دیوار را بر سرمان تماشا کنیم؛ بلکه از سوی قضای غیر حتمی پروردگار به سوی تقدیر متفاوت دیگری که خدا برایمان رقم می‌زند، حرکت می‌کنیم.

از آنجا که بیماری‌های واگیر مانند وبا، مناطق مجاور خود را به تدریج درگیر می‌کند و به صورت منطقه‌ای گسترش می‌یابد، یکی از راه‌های پیشگیری از آن، پرهیز از ورود به منطقه وبازده و دوری کردن از آن‌جاست. از سوی دیگر اگر کسی در میان مردمان آلوده به یک بیماری واگیر باشد، سزاوار نیست که از آن منطقه به منطقه دیگر کوچ کند تا بیماری احتمالی خود را به آن مناطق صادر کند و در صورت انتقال بیماری و ابتلای دیگران، حق‌الناسی بر عهده او قرار گیرد. عبدالرحمن بن عوف می‌گوید: از رسول‌خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می‌فرمود: «إِذَا كَانَ الْوَبَاءُ بِأَرْضٍ وَلَسْتَ بِهَا فَلَا تَدْخُلْهَا، وَإِذَا كَانَ بِأَرْضٍ وَأَنْتَ بِهَا فَلَا تَخْرُجْ مِنْهَا؛^۲ اگر وبا در سرزمینی باشد که تو در آن نیستی، وارد آن سرزمین نشو و اگر در سرزمینی باشد که تو در آن هستی، از آن خارج مشو». این

۱. محمد بن علی صدوق؛ التوحید؛ ص ۳۶۹.

۲. احمد بن محمد ابن حنبل؛ مسند / احمد؛ ج ۳، ص ۲۰۳.

روایت، شأن نزول جالب و شنیدنی دارد که در برخی از منابع اسلامی به این شرح آمده است:

در زمان خلیفه دوم، لشکر اسلام برای فتح شام به سوی آن منطقه حرکت کرد تا به منطقه سَرِغ در نزدیک شام رسید. در آنجا به خلیفه خبر دادند که سرزمین شام گرفتار وبا شده است. خلیفه نسبت به ورود به شام و ادامه جنگ یا انصراف از جنگ و بازگشت به مدینه تردید داشت؛ از این رو با مهاجرین و انصار مشورت کرد. آنان نیز در این مسأله اختلاف نظر داشتند و عده‌ای موافق ادامه جنگ و ورود به شام و عده‌ای دیگر مخالف جنگ و موافق بازگشت به مدینه بودند. ... عبدالرحمن بن عوف از راه رسید و سخنی را از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل کرد که فصل الخطاب این اختلافات بود. او گفت: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می‌فرمود: «اگر شنیدید وبا در سرزمینی است، وارد آن سرزمین نشوید و اگر وبا در سرزمینی افتاد که شما در آن بودید، به جهت فرار از وبا از آنجا خارج نشوید».^۱

درباره بیماری طاعون نیز مشابه همین مطلب از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است.^۲ در داستان بیماری کرونا، شاهد رعایت نکردن این دو اصل (وارد نشدن به منطقه آلوده به بیماری و فرار نکردن از آن منطقه) از سوی بسیاری از مردم هستیم؛ زیرا به محض انتشار خبر کرونا در کشور مسافرت‌های فراوانی از مناطق وضعیت قرمز به وضعیت سفید و بالعکس اتفاق افتاد که این امر زمینه انتشار بیماری را فراهم آورد و از این باب حق الناسی به گردن عده‌ای ماند و متأسفانه هنوز هم این مسافرت‌های غیرضرور و انتشار بیماری ادامه دارد.

بنابر روایت فوق، حتی مسائلی مانند جنگ و جهاد نیز هنگام شیوع بیماری‌های واگیر تعطیل می‌شود. بنابراین کسانی که به جای حفظ متانت خود و برخورد منطقی با موضوعاتی مانند تعطیلی موقت اماکن و اجتماعات مذهبی و منع از بوسیدن عتبات مقدسه در ایام کرونا، به اقدامات غیرمنطقی مانند هجوم به عتبات مقدسه و شکستن درها و لیسیدن ضریح و امثال آن روی می‌آورند، در حقیقت از متدینین

۱. محمد بن اسماعیل بخاری؛ صحیح البخاری؛ ج ۹، ص ۱۳۳ و ۱۳۴، ح ۵۰۴۶.

۲. همان، ح ۵۰۴۵.

ناآگاهی هستند که از اهتمام ویژه دین به امر سلامت و بهداشت غافلند. از دیگر نکات بهداشتی اسلام در خصوص بیماری‌های واگیر، حفظ فاصله خود با بیماران است؛ همان چیزی که در بیماری کرونا نیز بسیار اهمیت دارد و از آن به «رعایت فاصله اجتماعی» یاد می‌شود. در روایتی از رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نیز کراهت سخن گفتن با فرد جذامی آمده است، مگر آن که میان‌شان به اندازه یک ذراع (حدود نیم متر) فاصله باشد. حضرت فرمود: «فَرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ فَرَارَكَ مِنَ الْأَسَدِ»^۱ از جذامی فرار کن، هم‌چنانکه از شیر فرار می‌کنی».

در روایت دیگری از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام چنین نقل شده است:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَيُّ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَام وَبَاءٌ إِذَا وَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ أَنْ تَعْتَرِلَ قَالَ وَ مَا بَأْسُ أَنْ تَعْتَرِلَ الْوَبَاءُ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ كَانَ فِي دَارٍ فِيهَا إِخْوَتُهُ فَمَاتُوا وَ لَمْ يَبْقَ غَيْرُهُ إِذْ تَحِلُّ مِنْهَا وَ هِيَ دَمِيمَةٌ^۲ محمد بن مسلم می‌گوید: به امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام گفتم: هنگامی که وباء (بیماری همه‌گیر) در سرزمینی شیوع پیدا کرد، آیا ما خانه‌نشینی و کناره‌گیری از مردم برگزینیم؟ امام فرمودند: چه اشکالی دارد که از وباء و بیماری فراگیر فاصله بگیری، در حالی که رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مردی که به آن حضرت خبر داد که در خانه‌ای همراه برادرانش بود و برادرانش همه مرده بودند و فقط او باقی مانده بود، فرمود: از آن خانه فاصله بگیر و دور شو، در حالیکه این خانه مذموم است!

اهمیت حق الناس

در آموزه‌های آسمانی اسلام، سفارش‌های فراوانی نسبت به رعایت حقوق مردم و پرهیز از ظلم و ستم به آنان، به چشم می‌خورد تا جایی که در برخی روایات ادای حقوق بندگان خدا با ادای حقوق خداوند گره خورده است. امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام فرموده است: «جَعَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ حُقُوقَ عِبَادِهِ مُقَدِّمَةً لِحُقُوقِهِ فَمَنْ قَامَ بِحُقُوقِ عِبَادِ اللَّهِ كَانَ ذَلِكَ مُؤَدِّيًّا إِلَى الْقِيَامِ بِحُقُوقِ اللَّهِ»^۳ خداوند سبحان، حقوق بندگان را مقدمه‌ای برای حقوق

۱. محمد بن علی صدوق؛ کتاب من لا يحضره الفقيه؛ ج ۳، ص ۵۵۶ و ۵۵۷.

۲. حسین بن محمد تقی نوری؛ مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۲، ص ۹۶ و ۹۷.

۳. عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی؛ غررالحکم و دررالکلم؛ ص ۳۴۰.

خودش قرار داد. پس کسی که به ادای حقوق بندگان خدا قیام کند، این امر به قیام به حقوق خداوند منجر خواهد شد». بنابراین کسی که حقوق بندگان خدا را ادا نمی‌کند، حقوق خداوند را هم ادا نخواهد کرد.

تضییع حقوق بندگان خدا و ستم به آنان، از گناهای است که خداوند از آن نمی‌گذرد و در صورت ترک توبه و عدم ادای حقوق آنان، مجازات این کار به فردای قیامت می‌افتد. امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه «إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمُرْصَادِ»^۱ به درستی که پروردگارت در کمینگاه است»، فرمود: «فَنَظْرَةٌ عَلَى الصَّرَاطِ لَا يَجُوزُهَا عَبْدٌ بِمَظْلَمَةٍ»^۲ مرصاد، پلی است بر صراط که بنده‌ای با گناه حاصل از ظلم و ستم از آن نمی‌گذرد». امیرالمؤمنین علیه السلام نیز در یکی از خطبه‌های ارزشمند خود ظلم را به سه دسته تقسیم می‌کند:

۱. ظلمی که آمرزیدنی نیست (شرک به خدا)؛
۲. ظلمی که آمرزیده است و بازخواست کردنی نیست (ظلم به خود هنگام برخی لغزش‌ها و مراد از آن ارتکاب برخی گناهان صغیره است، البته اگر به همراه ترک گناهان کبیره باشد)؛
۳. ظلمی که واگذاشتنی نیست.

امام علیه السلام در تشریح قسم سوم ظلم می‌فرماید:

وَأَمَّا الظُّلْمُ الَّذِي لَا يَثْرُكُ فَظُلْمُ الْعِبَادِ بَعْضِهِمْ بَعْضًا الْقِصَاصُ هُنَاكَ شَدِيدٌ لَيْسَ هُوَ جَزَاءً بِالْمُدَى وَلَا ضَرْبًا بِالسِّيَاطِ وَ لَكِنَّهُ مَا يُسْتَضَعَرُ ذَلِكَ مَعَهُ^۳؛ اما ظلمی که واگذاشتنی نیست، ستم کردن بندگان بر یکدیگر است. قصاص در آن جا سخت است و آن، قصاص از نوع زخم زدن با کارد - که به تن فرو بردن - و یا تازیانه زدن - که بر بدن فرود آورند - نیست؛ بلکه چیزی است که این دردها در برابر آن کوچک شمرده می‌شود.

بنابراین گناه ستم به مردم، از گناهای است که خداوند از آن نمی‌گذرد و قصاص آن

۱. فجر: ۱۴.

۲. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۲، ص ۳۳۱.

۳. محمد بن حسین شریف الرضی؛ نهج البلاغة؛ تصحیح صبحی صالح؛ ص ۲۵۵.

به روز قیامت می‌افتد و نوع قصاص حق‌الناس در روز قیامت نیز بسیار سخت و سنگین است؛ به‌گونه‌ای که درد چاقو و شلاق خوردن در برابر آن ناچیز و آسان است.

آن حضرت در یکی دیگر از خطبه‌های خود در مسجد کوفه، درباره اقسام گناهان سخن می‌گوید و دادخواهی بندگان خدا از یکدیگر را از گناهی می‌داند که آمرزیده نمی‌شود و قصاص‌اش به قیامت می‌افتد: «أَمَّا الذَّنْبُ الَّذِي لَا يُعْفَرُ فَمَظَالِمُ الْعِبَادِ بَعْضِهِمْ لِبَعْضٍ»؛ یعنی بدون رضایت صاحب حق، آمرزیده نمی‌شود. سپس درباره کیفر این گناه می‌فرماید:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِذَا بَرَزَ لِخَلْقِهِ أَقْسَمَ قَسَمًا عَلَى نَفْسِهِ فَقَالَ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا يَجُوزُنِي ظُلْمُ ظَالِمٍ وَلَا كَفُّ بِكَفٍّ وَلَا مَسْحَةُ بِكَفٍّ... فَيَقْتَصُّ لِلْعِبَادِ بَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ حَتَّى لَا تَبْقَى لِأَحَدٍ عَلَى أَحَدٍ مَظْلَمَةٌ ثُمَّ يَبْعَثُهُمْ لِلْحِسَابِ؛^۱ خداوند تبارک و تعالی هنگامی که بر خلقش آشکار شود [کنایه از روز قیامت که ثواب و عقاب خدا آشکار می‌شود] به خودش سوگند می‌خورد و می‌فرماید: به عزت و جلالم سوگند که از ستم هیچ ستمکاری نمی‌گذرم؛ گر چه با دست به دست کسی زده باشد یا با دست به کسی دست کشیده باشد.^۲ پس برای بندگان از یکدیگر قصاص می‌گیرد تا دیگر چیزی از ظلم از کسی بر کسی نماند. سپس آنان را برای حساب بر می‌انگیزد.

در روایت مشابهی، امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «وَأَمَّا الظُّلْمُ الَّذِي لَا يَدْعُهُ فَأَلْمَدَانَةُ بَيْنَ الْعِبَادِ»؛^۳ ظلمی که آن را ترک نمی‌کند، بدهکاری میان مردم است. علامه مجلسی رحمته الله در شرح این حدیث می‌گوید: «مداینه میان بندگان، کنایه از مطلق حقوق مردم است یا مراد از آن، محاکمه (و مجازاتی) است که در روز قیامت به سبب حقوق مردم میان بندگان صورت می‌گیرد».^۴

نکته جالب توجه در این روایات، آن است که در همه آن‌ها سخن از ظلم به «عباد»،

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۲، ص ۴۴۳.

۲. ر.ک: محمد محسن فیض کاشانی؛ الوافی؛ ج ۵، ص ۱۰۳۰.

۳. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۲، ص ۳۳۰ و ۳۳۱.

۴. محمد باقر مجلسی؛ مرآة العقول؛ ج ۱۰، ص ۲۹۶.

یعنی بندگان خدا به میان آمده است و نه ظلم به خصوص «مؤمنان» یا «مسلمانان». این امر گویای آن است که ظلم به بندگان خدا به هر شکلی و با هر دین و آیینی که باشد، نکوهیده و مستحق کیفر آخرت است. برای مثال ما حتی نسبت به کفار نیز حق نداریم بدون دلیل با انتشار سلاح‌های میکروبی و شیمیایی در میان آنان، سبب کشتار و مرگ و میر بی‌مورد آنان شویم.

برخی حقوق مردم آن‌چنان اهمیت دارد که حتی با بزرگ‌ترین فداکاری‌ها در راه خدا، یعنی شهادت در راه او نیز برداشته نمی‌شود و هم‌چنان بر گردن انسان می‌ماند تا با حسابرسی روز قیامت تسویه شود. امام باقر علیه السلام فرمود:

كُلُّ ذَنْبٍ يُكْفَرُهُ الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا الدَّيْنَ فَإِنَّهُ لَا كَفَّارَةَ لَهُ إِلَّا أَدَاؤُهُ أَوْ يُفْضِي صَاحِبُهُ أَوْ يَعْفُو الَّذِي لَهُ الْحَقُّ؛^۱ کشته شدن در راه خداوند عزوجل هر گناهی را می‌پوشاند، مگر گناه بدهکاری که کفاره‌ای جز ادای آن [در وقتش] نیست یا این‌که صاحبش آن را قضا کند [یعنی در خارج از وقت مقرر بپردازد] یا این‌که شخص حقدار از آن بگذرد.

تحقق ظلم و ضمان با ترک اصول بهداشتی

ظلم بر مردم چند قسم است. گاهی از جنس مالی است؛ مانند دزدی، خیانت در امانت و رشوه. گاهی از جنس بدنی و جانی است؛ مانند آزار و اذیت‌های بدنی همچون ضرب و جرح و قتل و آزار دیگران. گاهی نیز از جنس زبانی است؛ مانند تهمت، غیبت، مسخره و فحش. دایره ظلم و حق الناس به مردم، به این موارد محدود نیست و مصادیق ظریف‌تری نیز دارد که گاه به چشم نمی‌آید، رعایت نمی‌شود و به تبع آن، مشکلات فراوانی برای دیگران به وجود می‌آید. برای مثال کسی که به بیماری واگیردار مبتلا باشد، مسائل بهداشتی را رعایت نکند و با حضور در اماکن و اجتماعات عمومی دیگران را مبتلا کند، مرتکب ظلم به دیگران شده و حقی به گردن او آمده است. پس اگر آن فرد از دنیا برود، چه بسا در خون او شریک باشد و اگر خسارت مالی و بدنی تحمل کند، در آن‌ها نقش دارد.

به اعتقاد کارشناسان حضور در تجمعات و گردهمایی‌های فامیلی، مهم‌ترین عامل

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ ج ۵، ص ۹۴.

ابتلا به ویروس کروناست. بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که شرکت در مراسم عروسی، عزاداری، مسافرت‌ها و سابقه حضور در مراکز خرید، دلیل اصلی ابتلای افراد به ویروس کروناست. ابتلای ۵۷ نفر در یک عروسی در هرمزگان، ابتلای بیش از ۲۰ زن در تشییع جنازه‌ای در کهکیلویه و بویراحمد، ابتلای ۷۳ نفر در یک میهمانی در بندرعباس، ابتلای ۴۰ نفر در یک عروسی در چهارمحال و بختیاری و ابتلای ۳۰ نفر در مراسم ترحیمی در یکی از روستاهای خراسان جنوبی، تنها چند نمونه از ابتلای افراد به کرونا پس از شرکت در این مراسم‌هاست.^۱ بنا بر گزارش‌ها در استان آذربایجان شرقی پس از برگزاری هر مراسم ترحیم یا عروسی، به طور متوسط ۵۰ مبتلا به کرونا شناسایی می‌شوند. یک مراسم ترحیم در اهواز، ناگهان باعث طغیان کرونا در غرب اهواز شد. مسئول کمیته آموزش و اطلاع‌رسانی مدیریت کرونا در هرمزگان گفت:

یک عروس ناقل ویروس کرونا در میهمانی عروسی خود در قشم، بیش از ۷۰ نفر از میهمانان را به کوید ۱۹ مبتلا کرد. همچنین مدیر مدرسه‌ای با برگزاری جشنی در منزلش، سبب ابتلای همه میهمانان به کرونا می‌شود و پس از آن نیز با حضور در مدرسه، سبب ابتلای پرسنل مدرسه به این بیماری می‌شود. برادر این فرد (مدیر مدرسه) نیز که کارمند بانک بوده است، بعد از حضور در این مراسم به سرکار خود می‌رود و تعدادی دیگر از کارمندان بانک نیز مبتلا می‌شوند. نتیجه این که به سبب یک جشن خانوادگی، ۳۴ نفر به کرونا مبتلا می‌شوند.^۲

مراجع تقلید معاصر ضمن تأکید بر رعایت مسائل بهداشتی، بر تحقق ضمان و حق الناس در صورت کوتاهی فتوا داده‌اند. برای مثال دفتر آیت‌الله سیستانی در پاسخ به این سؤال که «اگر شخصی به این بیماری مبتلا شود یا برخی از علائم مشکوک به کرونا را داشته باشد، آیا جایز است با کسانی که از وضعیت او اطلاع ندارند، اختلاط کند؟ اگر این کار را انجام داد و سبب انتقال ویروس شد، در قبال آنان چه مسئولیتی بر عهده دارد؟»، پاسخ داد: «اختلاط او با دیگران به طوری که احتمال انتقال ویروس

۱. خبرگزاری مشرق‌نیوز؛ «عروسی و عزا با چاشنی مرگ و کرونا»؛ ۱۳۹۹/۰۴/۰۷.

<https://www.mashreghnews.ir/news/1088299>

۲. خبرگزاری تابناک؛ «هر مراسم عروسی و عزا ۵۰ نفر را کرونایی می‌کند»؛ ۱۳۹۹/۰۴/۰۲.

<https://www.tabnak.ir/fa/news/985902>

به آنان وجود داشته باشد، جایز نیست و اگر چنین کاری انجام دهد و موجب ابتلای کسانی شود که از وضعیت او اطلاع ندارند، ضامن ضررهایی است که به آنها وارد می شود و اگر به همین سبب کسی بر اثر ابتلا به این بیماری فوت کند، باید دیه اش را بپردازد.^۱ مشابه این پرسش و پاسخ نسبت به ضمان دیه و هزینه های درمانی از دفتر آیت الله مکارم شیرازی نیز صادر شده است.^۲

ملا احمد نراقی رحمته الله در بحث توبه می گوید:

حق الناس اگر حق بدنی باشد، مثل این که او را کشته باشی یا زده باشی یا عضوی از او را شکسته باشی یا مجروح کرده باشی؛ پس واجب است که تمکین کنی تا صاحب حق، آن را قصاص نماید و آنچه از تو نسبت به او صادر شده، متحمل شوی که او نیز نسبت به تو به عمل آورد. یا اینکه به عجز و الحاح یا احسان و انعام، او را از خود راضی سازی و اگر دسترسی به اینها نباشد، باز باید به در خانه خدا رفت و عجز و انابه نمود که صاحب حق را راضی کند و طاعات و عبادات بسیاری به جا آورد که عوض حق او گردد.^۳

لزوم رعایت بهداشت برای احترام به حقوق دیگران

با توجه به شرایط حاد حاضر و پیدایش موج جدید کرونا و احتمال پیدایش موج های جدید در آینده، باید با رعایت پروتکل های بهداشتی هم مراقب سلامتی خود و هم حافظ حقوق دیگران باشیم تا مبادا مدت طولانی گرفتار این ویروس باشیم.

امید که با رعایت دستورهای بهداشتی و اخلاقی، شاهد جامعه ای سالم و پویا و سرشار از معنویت باشیم.

۱. سایت رسمی دفتر آیت الله سید علی سیستانی؛ «استفتائاتی درباره ویروس کرونا»؛ رجب ۱۴۴۱.

www.sistani.org/persian/archive/26399

۲. ر.ک: خبرگزاری فارس نیوز؛ «مرور فتاوی مراجع تقلید درباره کرونا»؛ ۱۴/۰۱/۱۳۹۹.

www.farsnews.ir/news/139900114000162

۳. ملا احمد نراقی؛ معراج السعادة؛ ص ۶۸۸.

فهرست منابع

کتاب

۱. ابن حنبل، احمد بن محمد؛ *مسند أحمد بن حنبل*؛ تحقیق شعيب ارنؤوط و دیگران؛ چاپ اوله بیروت: مؤسسة الرسالة، ۱۴۱۶ق.
۲. بخاری، محمد بن اسماعیل؛ *صحیح البخاری*؛ تحقیق وزارت اوقاف مصر؛ چاپ دوم، قاهره: وزارت اوقاف، ۱۴۱۰ق.
۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد؛ *غررالحکم و دررالکلم*؛ تحقیق سید مهدی رجایی؛ چاپ دوم، قم: دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۱۰ق.
۴. شریف الرضی، محمد بن حسین؛ *نهج البلاغه*؛ تحقیق صبحی صالح؛ چاپ اوله قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.
۵. صدوق، محمد بن علی؛ *التوحید*؛ تحقیق هاشم حسینی؛ قم: جامعه مدرسین، ۱۳۹۸ق.
۶. _____؛ *کتاب من لا یحضره الفقیه*؛ تحقیق و تصحیح علی اکبر غفاری؛ چاپ دوم، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۱۳ق.
۷. کلینی، محمد بن یعقوب؛ *الکافی*؛ تحقیق و تصحیح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی؛ چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷ق.
۸. فیض کاشانی، محمد محسن؛ *الوافی*؛ اصفهان: کتابخانه امام امیرالمؤمنین علی علیه السلام، ۱۴۰۶ق.
۹. مجلسی، محمدباقر؛ *مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول*؛ تحقیق سید هاشم رسولی محلاتی؛ چاپ دوم، تهران: دارالکتب الإسلامیة، ۱۴۰۴ق.
۱۰. نراقی، ملا احمد؛ *معراج السعاده*؛ چاپ ششم، قم: هجرت، ۱۳۷۸ش.
۱۱. نوری، حسین بن محمد تقی؛ *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*؛ چاپ اول، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸ق.

سایت‌ها و خبرگزاری‌ها

۱. خبرگزاری تابناک؛ «هر مراسم عروسی و عزا ۵۰ نفر را کرونایی می‌کند»؛ ۱۳۹۹/۰۴/۰۲، کد خبر: ۹۸۵۹۰۲.
۲. خبرگزاری فارس نیوز؛ «مرور فتاوی مراجع تقلید درباره کرونا»؛ ۱۳۹۹/۰۱/۱۴، کد خبر: ۱۳۹۹۰۰۱۱۴۰۰۱۶۲.
۳. خبرگزاری مشرق نیوز؛ «عروسی و عزا با چاشنی مرگ و کرونا»؛ ۱۳۹۹/۰۴/۰۷، کد خبر: ۱۰۸۸۲۹۹.
۴. سایت رسمی دفتر آیت‌الله سید علی سیستانی؛ «استفتائاتی درباره ویروس کرونا»؛ رجب ۱۴۴۱.